

Dr.
Abdulcelil IŞIK

İzmit Bilim ve Sanat Merkezi, Tarih,
celil04@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2524-1567>

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu.
Applied
20/08/2019

Kabul edildi.
Accepted
27/10/2019

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.607831>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Haleb Atabegliği'nin Mısır'ı Feth Etmesinde Esedüddîn Şîrkûh'un Rolü ve Kaynaklara Göre İzahı

The Role of Asad al-Din Shirkuh in the Conquest of Egypt and its Explanation Based on Sources

Öz

Tarihin kritik dönemlerinde elde ettikleri başarılarla, isimlerini tarihe mal etmiş müstesna şahsiyetler vardır. Haleb Zengî Atabegliği'nin ordu kumandanı Esedüddîn Şîrkûh da bunlardan biridir. Çünkü Kudüs Haçlı Krallığı'nın baskı ve tehditlerine rağmen Nüreddin Mahmûd'u Mısır'a yapılacak sefer konusunda ikna etmeyi başaran Şîrkûh'tur. Ayrıca bu sefere beraberinde katılması için ısrar ettiği yeğeni Salaheddîn Eyyübî'nin gelecekte Kudüs Fatihî olarak tanınmasını sağlayacak tarihsel zeminin hazırlayıcısı da yine Esedüddîn Şîrkûh'tur. Onun cesaret ve girişkenliği hemen her olayda açığa çıkmaktadır. Suriye'nin Kuzey ve Güney istikametlerinde sıkıştırılan ve dar bir sahil şeridinde yaşamaya mahkûm edilen Haçlıların Mısır gibi stratejik bir alanda gerçekleştirecekleri hâkimiyet, özde Haleb Zengîlerini genelde ise bütün İslâm Dünyası'nı büyük bir tehlike ve tehdit altında bırakabilirdi. Bu makalenin amacı; Haçlıların İslâm Dünyası aleyhine Mısır üzerinden gerçekleştirmek istedikleri plan ve projelerin, Haleb Zengî Atabegliği'nin ordu kumandanı Esedüddîn Şîrkûh'un cesaret ve yeteneği sayesinde nasıl etkisiz kılındığını ortaya koymak ve Mısır'ın alınmasındaki rolü ve sonuçlarını kaynakların ışığında değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Esedüddîn Şîrkûh, Mısır, Cesaret, Haleb Zengî Atabegliği, Haçlılar.

Abstract

In the critical periods of history there are exceptional figures who attribute their names to history by the successes they achieved. Asad al-Din Shirkuh, the military commander of the Zangid Atabeg State is one of them. Because in spite of the pressure and menace from the Crusader Kingdom of Jerusalem, the one who convinced Nur al-Din Mahmud about the campaign to Egypt was Shirkuh himself. In addition he was the one who insisted his nephew Salah al-Din Ayyubi's participation to the campaign and prepared the historical base in which Salah al-Din would be recognized as the conquerer of Jerusalem. His courage and entrepreneurship emerge almost in all events. A possible dominance of crusaders, who have already been compressed in the South and North directions of Syria and forced to live in a narrow coast line, on a strategic area such as Egypt might have left specifically Aleppo Zangids and in general all the Islamic World under danger. The aim of this article is to show how the plans and projects of crusaders against Egypt and the Islamic World were neutralized thanks to Asad al-Din Shirkuh's ingenuity and courage. Also this article aims to assess the role of Shirkuh in the conquest of Egypt and its results under the light of historical sources.

Keywords: Asad al-Din Shirkuh, Egypt, Courage, Aleppo Zangid State, Crusaders.

ATIF: IŞIK Abdulcelil, "Haleb Atabegliği'nin Mısır'ı Feth Etmesinde Esedüddîn Şîrkûh'un Rolü ve Kaynaklara Göre İzahı" **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 5/3 (Aralık-2019), s. (490-502)

CITE: IŞIK Abdulcelil, "The Role of Asad al-Din Shirkuh in the Conquest of Egypt and its Explanation Based on Sources" **Journal of History and Future**, 5/3 (December-2019), pp. (490-502)

Giriş

Bizans, Türklerin Anadolu, Suriye-Filistin istikametindeki ilerleyişini durdurma konusunda aciz kaldı. Yardım için başvurduğu Avrupalılar, Hristiyan Dünyası'nın en büyük dinî makamı olan Papa'nın davetiyle I. Haçlı Seferi'ne çıktılar (1096-1099). Bu sefer sırasında Suriye- Filistin ve Anadolu'nun Güney Doğusu'nda (Urfa Haçlı Kontluğu, Antakya Prinkepsliği ve Kudüs Krallığı, Trablus Kontluğu) devletler kurmayı başardılar. Bu durum onların başarısından çok, Türk ve İslâm Dünyası'nın içinde bulunduğu karmaşanın bir sonucuydu. Çünkü bu seferlerin başlamasından birkaç yıl önce Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah ölmüş ve oğulları arasında taht kavgaları başlamıştı. Bu durumun bir sonucu olarak, ülkenin birleştirici unsuru olan otorite eksikliğinden mütevellit emîr ve kumandanlar arasında da rekabet ve kavgalar artmıştı. İşin ciddiyeti ise ancak Haçlıların söz konusu bölgelerde devletler kurup çevreye verdikleri zarar ve uyguladıkları baskılarla anlaşılırdı. Bütün bunlara rağmen Haçlılarla mücadelede özellikle Türkiye Selçukluları başta olmak üzere Danişmendliler, Artuklular, Şam Atabegliği vb. devlet ve beyliklerden söz etmek gerek. Ancak bütün bunların dışında İmâdeddîn Zengî'nin Irak Selçuklu Devleti tarafından Musul, el-Cezîre, Haleb ve bağlı yerlerin valiliğine atanmasıyla yeni bir dönem başladı¹. İmâdeddîn Zengî, kısa zaman zarfında adı geçen yerleri alarak Atabegliği güçlendirdi. O öncelikli hedef olarak bölgedeki Türk-İslâm devletlerini kendi çatısı altında birleştirmek amacıyla hareket etti ve bunu büyük ölçüde başardı. Onun en büyük başarısı ise Urfa'nın Haçlılardan alınması oldu. Fakat Caber Kalesi önündeki beklenmedik ölümü üzerine Musul Atabegliği ikiye ayrıldı. Musul'a ek olarak Haleb Atabegliği kuruldu². Haleb Atabegliği'nin kurucusu Nûreddîn Mahmûd b. İmâdeddîn Zengî babasının politikasını en iyi şekilde devam ettirerek Suriye'de Türk-İslâm birliğini sağladı. Diğer taraftan da çevredeki Türk-İslâm devletlerinden aldığı yardımlarla Haçlılarla mücadeleye devam ederek onları sahil şeridinde sıkıştırmayı başardı³. Bu sırada Mısır'da var olan iç karışıklıklar Haçlılar için bir umut ışığı olarak belirdi. Çünkü Kudüs Krallığı'nın idaresinde örgütlenen Haçlılar, Mısır Fatımîlerinin iç işlerine müdahalede bulunarak onu baskı altına aldılar. Bu yolla Güney'den gelebilecek tehlikeler önleneceği gibi Baharat Yolu da denetim altına alınarak, Kızıl Deniz yoluyla Hicaz bile baskı altına alınabilecekti. Bu durumun farkında olan Haleb Atabegliği ise bunu görmezden gelemezdi. Tam da bu esnada bekledikleri fırsat ayaklarına gelmişti. Mısır Fatımî veziri Şâver⁴ makamını rakibine kaptırıp ülkesinden kaçmak durumunda kalmıştı. Dımaşk'a gelerek Nûreddîn Mahmûd'tan makamına iadesi için yardım rica etmekteydi. Nûreddîn Mahmûd acele etmek istemiyor, temkinli davranmak istiyordu. Onun bu tereddütlü haline son veren ise Haleb Atabegliği'nin

- 1 Bûndârî, *Zübdetü'l-Nusra ve Nühbetü'l-Usra*. Türkçe trc., Kıvameddîn Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, TTK, İstanbul, 1943, s. 186; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, II (1118-1146)*. TTK, Ankara, 1987, s. 85-86.
- 2 İbnü'l-Kalânîsi, *Bizeyli Târîhi Dımaşk*. (Yay. H.F. Amedroz, Leiden, 1908), 284; İbnü'l-Esîr, *El-Târîhü'l-Bâhir fî Devleti'l-Atâbekiyye Bi'l-Mavsil*, Nşr. Abdulkadir Ahmet Tilimat, Kahire, 1963, s. 74; Aynı mlf., *El-Kâmil Fi't-Târîh*, İslâm Târîhi, Çev., Abdülkerim Özaydın, İstanbul, 1991, C. XI, s. 106; İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, Dirâset ve Tahkik: Muhibüddîn, Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Ömeroy, Dârü'l-Fikr, Dımaşk, 1997, C. LVII, s. 118; I. M. Lapidüs, *İslâm Toplumları Tarihi I*. (Türkçe Çev. Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 478.
- 3 Şeşen, *Kudüs Fatîhi Selâhaddîn Eyyübî*, s. 29; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, Çev. Fikret Işıltan, TTK, 3. Baskı, Ankara, 2008, s. 308-309.
- 4 İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, Türkçe Çev., Mehmet Keskin, *Büyük İslâm Tarihi*, 1995: C. XII, s. 466-467.

cesaret ve tecrübesi, azîm ve iradesiyle ön plana çıkmış olan ordu kumandanı Esedüddîn Şîrkûh⁵

- 5 Esedüddîn Şîrkûh ve Necmeddîn Eyyûb, Azerbaycan'ın Düvin şehrinde Şadi'nin oğullarıdır. Tarihte Eyyûbîler olarak bilinen ailenin kökeni el-Ravadiyye Kürtlerine dayanır. Bu kabile Kürtlerin en soylusu olarak tanımlanmaktadır. Irak'a gelen kardeşler Irak Şahnesi Mücahidüddîn Behrûz'un hizmetine girdiler. Mücahidüddîn, Necmeddîn'i Tikrit dizdarı olarak görevlendirdi. Atabeg İmâdeddîn Zengî, Irak'ta Karaca es-Saki'ye yenildiğinde Tikrit'e sığındı. Necmeddîn ve kardeşi Şîrkûh İmâdeddîn'e yardım ettiler. Verdikleri gemilerle Atabeg İmâdeddîn Zengî, Dicle Nehri'ni geçerek ülkesine döndü. Esedüddîn Şîrkûh'un bir öldürme olayına karışması üzerine Mücahidüddîn Behrûz tarafından Tikrit'ten çıkarılmaları üzerine iki kardeş, daha önce yardımcı oldukları Atabeg İmâdeddîn Zengî'nin yanına gittiler. İmâdeddîn onları çok iyi bir şekilde karşılayarak şanlarına layık iktalar verdi. İmâdeddîn Zengî, Baalbek Kalesi'ni fethedince Necmeddîn'i burada dizdâr olarak görevlendirdi. İmâdeddîn Zengî öldürüldüğünde Dımaşk Atabegliği'nin Baalbek kuşatmasına karşı Seyfeddîn Gâzî'den yardım istediyse de Seyfeddîn Musul'da otoritesini sağlamakla meşgul olduğundan gereken yardımı gönderemedi. Necmeddîn, Baalbek'i Dımaşk Atabegliği'ne teslim etmek zorunda kaldı. Kardeşi Esedüddîn Şîrkûh ise Nûreddîn Mahmûd'un hizmetine girmeyi tercih etti. Nûreddîn daha önce babasına hizmet eden Esedüddîn Şîrkûh'a değer verip onu iktalarla ödüllendirdi. Hatta Ebu'l-Farac'ın aktardığına göre Nûreddîn Mahmûd'un Haleb hâkimiyeti onun teşvik ve yardımları ile oldu. Nûreddîn, Şîrkûh'un savaşlarda gösterdiği cesaret ve cüretini gördüğünde yerinin doldurulamaz biri olduğunu anlayarak iktasını artırdı. Böylece onu kendine daha da yakınlaştırmış oldu. Öyle ki Humus, el-Rahba vs. yerleri ona verip onu ordusunun başına getirdi. Nûreddîn, Dımaşk'ı ele geçirmeyi kesin olarak kararlaştırınca Esedüddîn'e bu konuda kardeşine haber göndermesini emretti. Çünkü bu sırada Necmeddîn Eyyûb oradaydı. Ondan Dımaşk'ın fethinde yardımcı olmasını talep etti. O da bu isteği kabul etti. Necmeddîn ve kardeşi Esedüddîn, bu yardımın karşılığı olarak Nûreddîn'den Dımaşk ve başka yerlerde daha fazla ikta istediler. Bunun için onlara yemin eden Nûreddîn orayı ele geçirince onlara verdiği sözü tuttu. İkiisi onun nezinde en yüksek konuma çıktılar. Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*. Trkç. Çev. Ö.R. Doğrul.: TTK Yayınları, Ankara, 1987, C. II, s. 401; Şeşen, *Selâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti (H. 569-589/1174-1193)*, İstanbul Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1983; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 484-486; Ayşe D. Kuşçu, *Eyyûbî Devlet Teşkilatı*, TTK, Ankara, 2013: 41; D. Nicolle, *The Third Crusade 1191, Richard the Lionheart, Saladin and the Struggle for Jerusalem*, Midland House: Osprey Publishing, 2006, s. 20; İbnü'l-Esir, *Tarihü'l-Bâhir...*, s. 119-120; Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086 Sonuna Kadar)*. TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 19.

Ebü'l-Fidâ, *Kitâbü'l-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*. Matbaati'l-Hüseyniyye. Mısır, H.1325, C. III, s. 40; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târih-i Haleb*. Haşiye: Halil el-Mansûr, I. Baskı, Dar el-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 344; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâr-i Ben-i Eyyûb (I-III. Ciltlerin tahkiki: Cemâleddîn eş-Şeyyâl)*, Kahire, 1953-1960 ve (IV ve V. Ciltlerin tahkiki: Hasaneyn Muhammed er-Rabie), Kahire, 1972-1977, s. 137; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, I-VIII, Tahkik: İhsan Abbas, Dâr-ı Sadr, Beyrut, 1968-1972, C. VII, s. 145; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*. Trkç. Çev. Ö.R. Doğrul.: TTK Yayınları, Ankara, 1987, C. II, s. 401; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*. Thk. Hasan İsmâil Merve, Beyrut, Dar-ı Sadr, 1999, C. II, s. 62; İbn Kesîr, *El-Bidâye...*, C. XII, s. 448, 466; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Trkç. Trc. Enver Ziya Karal, 2. Baskı, : TTK, Ankara, 2000, s. 442; C. Zeydan, *Târihu't-Temeddüni'l-İslâmî (İslâm Uygarlıkları Tarihi)*, Notlarla Günümüz Türkçesine Çev: Nejdet Gök, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, C. I, s. 532; Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*, Yeditepe Yayınevi, I. Baskı, İstanbul, 2013, C. I, s. 28; Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, s. 20; W. Durant, *İslam Medeniyeti*. Terc. Orhan Bahaeddin, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, t.y., s. 219; Ayşe Dudu Kuşçu, Eyyûbîlerin antropolojik olarak saf bir ırka dayandırılmayacağını, ortaya çıktıkları ilk yer olan Duvin'e nereden geldiklerinin tam olarak bilinmediğini, kullandıkları bazı şahıs isimlerinden yola çıkarak onların, Kürt ve Arap kültüründen çok Türk kültürünün etkisinde olduğunu ve kurdukları devletin teşkilat yapısının da Türk devlet teşkilatına uyduğunu ifade etmiştir. Bkz. Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyûbî Devlet Teşkilatı*, TTK, Ankara 2013, s. 39-41; Ramazan Şeşen, Eyyûbîlerin melez bir aileden geldiğini, en eski atalarının da 758 yılında Basra'dan Azerbaycan bölgesine nakledilen Yemen Arapları'ndan Ravvad b. el-Müsennâ el-Ezdî olduğunu, bunların Azerbaycan 'da Hazbâniyye Kürtleriyle karıştıklarını ve daha sonra kendilerini bu

oldu. Esedüddîn Şîrkûh'un bu bağlamda Mısır'a üç sefer gerçekleştirerek bu seferlerde elde ettiği başarılar, Haleb Atabegliği'nin Mısır'ı hâkimiyet altına almasını sağladı

1. Esedüddîn Şîrkûh'un Mısır Seferleri

1.1. Birinci Mısır Seferi

Fatımî Halifesi El-Âdid'in veziri Şâver rakibi Dırgâm ile yaptığı mücadeleyi kaybedince vezirlikten azledildi. Mısır'ı terk etmek zorunda kalan Şâver, Rebiü'l-evvel 559/Ocak-Şubat 1164'te Dımaşk'ta bulunan Haleb Atabeyi Nûreddîn Mahmûd'un yanına gitti⁶.

Haleb Atabegi tarafından layıkıyla ağırlanan Şâver Nûreddîn Mahmûd b. Zengî'den yardım istedi. Şâver, Nûreddîn Mahmûd'un yapacağı yardıma karşılık çeşitli vaatlerde bulundu. Buna göre; ülkenin yıllık gelirinin üçte biri ile yardıma gönderilecek askerlere iktâlar verilecek ve görevlendirilecek ordu kumandanı Mısır'da Nûreddîn'in nâibi olarak tanınacaktı. Üstelik doğrudan Nûreddîn'den emir alacaktı. Ayrıca Şâver'in kendisi de Nûreddîn'in emrine girecekti⁷. Asker gönderme konusunda tereddütte kalan Nûreddîn Mahmûd'un önünde iki seçenek vardı. Ya Şâver'i kollayıp bu fırsatı değerlendirecek ve böylece Mısır'ı topraklarına katarak Franklara karşı güçlü bir konuma gelecekti, ya da Frankların saldırılarına maruz kalma ihtimalinden dolayı, askerlerinin karşılaşabilecekleri tehlikeleri göz önüne alarak göndermekten vazgeçecekti. Nûreddîn Mahmûd, birinci seçeneği seçti.

Haçlılar gibi Nûreddîn Mahmûd da Mısır'ın jeopolitik ve jeostratejik konumunun farkındaydı. Nûreddîn Mahmûd'un, Haçlılarla gerçekleştirilecek Mısır hâkimiyet mücadelesinde bir adım

---

kabilenin bir şubesi olarak saydıklarını belirtmektedir. Bkz. Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Eyyübî ve Devlet*, Çağ Yayınları, İstanbul 1987, s. 9-10.

- 6 Ebü'l-Fidâ, *Kitâbü'l-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*. Matbaati'l-Hüseyniyye. Mısır, H.1325, C. III, s. 40; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târih-i Haleb*. Haşîye: Halil el-Mansûr, I. Baskı, Dar el-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 344; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâr-i Ben-i Eyyûb (I-III. Ciltlerin tahkiki: Cemâleddîn eş-Şeyyâl)*, Kahire, 1953-1960 ve (IV ve V. Ciltlerin tahkiki: Hasaneyn Muhammed er-Rabie), Kahire, 1972-1977, s. 137; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, I-VIII, Tahkik: İhsan Abbas, Dâr-ı Sadr, Beyrut, 1968-1972, C. VII, s. 145; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*. Trkç. Çev. Ö.R. Doğrul.: TTK Yayınları, Ankara, 1987, C. II, s. 401; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*. Thk. Hasan İsmâil Merve, Beyrut, Dar-ı Sadr, 1999, C. II, s. 62; İbn Kesîr, *El-Bidâye...*, C. XII, s. 448, 466; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Trkç. Trc. Enver Ziya Karal, 2. Baskı, : TTK, Ankara, 2000, s. 442; C. Zeydan, *Târihu't-Temeddüni'l-İslâmî* (İslâm Uygarlıkları Tarihi), Notlarla Günümüz Türkçesine Çev. Nejdet Gök, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, C. I, s. 532; Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, Yeditepe Yayınevi, I. Baskı, İstanbul, 2013, C. I, s. 28; Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, s. 20; W. Durant, *İslam Medeniyeti*. Terc. Orhan Bahaeddin, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, t.y., s. 219; Ayşe Dudu Kuşçu, Eyyübîlerin antropolojik olarak saf bir ırka dayandırılmayacağını, ortaya çıktıkları ilk yer olan Duvin'e nereden geldiklerinin tam olarak bilinmediğini, kullandıkları bazı şahıs isimlerinden yola çıkarak onların, Kürt ve Arap kültüründen çok Türk kültürünün etkisinde olduğunu ve kurdukları devletin teşkilat yapısının da Türk devlet teşkilatına uyduğunu ifade etmiştir. Bkz. Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyübî Devlet Teşkilatı*, s. 39-41.
- 7 Runciman, Şâver ile Nûreddîn arasındaki anlaşmaya göre Şâver'in seferin bütün masraflarını karşılamayı, sınır bölgelerini Nureddîn'e vermeyi, Nûreddîn'in yüksek hâkimiyetini tanımayı ve ülkenin yıllık gelirinin üçte birini haraç olarak vermeyi taahhüt ve teklif ettiğini belirtmiştir. Konuyla ilgili olarak bkz. İbnü'l-Esîr, *Târihü'l-Bâhir Fî Devleti'l-Atabekiyye*, s. 160; Aynı mlf., *El-Kâmil...*, C. XI, s. 243-244; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb...*, s. 344; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 448; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, C. VII, s. 145; 160; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Eyyübî ve Devlet*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1987, s. 41-42; Aynı mlf., *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 28; C. Zeydan, *Târihu Temeddüni'l-İslâm*, s. 532; Kuşçu, *Eyyübî Devlet Teşkilatı*, s. 47; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, 307.

önde olduğunu söylemek yerinde olur. Çünkü Suriye'nin iki önemli kenti Halep ve Dimaşk onun hâkimiyetindeydi. Ayrıca bu mücadelede, başarıları ve cesareti ile temayüz etmiş en büyük ordu kumandanı Esedüddîn Şîrkûh ile kardeşi Necmeddîn Eyyûb'un oğlu Salâheddîn'in beraberinde görevlendirilmiş olması bir diğer avantajlı durumdu⁸.

Cesur kumandan Esedüddîn Şîrkûh, Nûreddîn Mahmûd'un verdiği emirler doğrultusunda yanına Şâver'i alarak Cemaziyü'l-evvel 559/Mart-Nisan 1164 tarihinde yola çıktı⁹, Nûreddîn Mahmûd ise Frankların olası bir saldırısını bertaraf etmek ve Esedüddîn'in kolayca Mısır'a ulaşması için Banyas Seferi'ne çıktı. Nûreddîn Mahmûd'un bu oyalayıcı planına kanan Franklar yurtlarını korumak için harekete geçince Esedüddîn ve beraberindekiler de sağ salim Mısır'a ulaştılar. Dırgâm'ın kardeşinin idaresindeki Mısır ordusu Bilbeys (Pelusium)'te 10 Mayıs 1164 tarihinde Esedüddîn Şîrkûh'u karşıladıysa da yenilmekten kurtulamadı¹⁰. Esedüddîn Şîrkûh bundan sonra 15-24 Mayıs 1164 tarihinde Kahire'yi kuşattı. 24 Mayıs 1164 Kahire'den ayrılmak zorunda kalan Dırgâm, Seyyide Nefise Türbesi yakınında öldürüldü. Böylece Şâver 25 Mayıs 1164 tarihinde tekrar makamına kavuşmuş oldu¹¹.

Vezirliği iade edilen Şâver, Nûreddîn Mahmûd'a verdiği sözleri unutarak ihanet etti. Esedüddîn Şîrkûh'un Suriye'ye dönmesini istedi¹². Esedüddîn, bunu kabul etmeyerek Bilbeys¹³'i ele geçirdi¹⁴. Salâheddîn'i Bilbeys'de bir miktar askerle bırakarak kendisi Kahire'yi kuşatmak üzere yola çıktı. Şâver, Esedüddîn Şîrkûh'u Mısır'dan uzaklaştırmak için para vaadinde bulunarak Franklardan yardım istedi¹⁵. Franklar, Halep Atabegliği, Mısır'a sahip olduğu takdirde Kudüs'ü her taraftan kuşatacağını¹⁶ ve kendilerine yaşama şansı vermeyeceğine inandıklarından büyük bir güçle

-
- 8 İbnü'l-Esîr, 1991: XI, 243; İbnü'l-Esîr, *Târîhü'l-Bâhir Fî Devleti'l-Atabekiyye*, s.120; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, C. VII, s. 144; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s. 37; Zeydan, *Târîhu Temeddün...*, s. 532; Ayşe D. Kuşçu, *Eyyûbî Devlet Teşkilatı*, s. 45; P.K. Hitti, *Syria: A Short History*, Newyork: The Macmillan Company, 1959, s. 183; M. Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Tarihi (Yeni Şövalyelik)*, Türkçe Çev. Berna Ülner, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 154.
- 9 Ramazan Şeşen, Şîrkûh'un Mısır seferine çıkış tarihini 15 Nisan 1164 olarak vermiştir. Konuyla ilgili olarak bkz. İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fî't-Târîh*, s. 243-244; İbnü'l-Esîr, *Târîhü'l-Bâhir Fî Devleti'l-Atabekiyye*, s.121; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, s.345; Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, s. 14; M. Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Tarihi*, s. 154; J. Sauvaget, *İslâm Dünyası Kısa Kronolojisi*, Türkçe Çev. ve Genişletme: Suut Kemal Yetkin-Faik Reşit Unat, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1963, s. 44; Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*, s. 29-30; Aynı mlf., *Selâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s. 42.
- 10 İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, s. 345; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 448; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 307; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*, s. 29.
- 11 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fî't-Târîh*, s.244; İbnü'l-Esîr, *Târîhü'l-Bâhir Fî Devleti'l-Atabekiyye*, s. 121; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, s. 345; İbn Vâsıl, *Müferricü'l- Kürûb fî Ahbâr-i Ben-i Eyyûb*, C. I, 139; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 448; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, s. 62; Ramazan Şeşen, 1987: 44; Ayşe D. Kuşçu, *Eyyûbî Devlet Teşkilatı*, s. 47.
- 12 İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb...*, s. 345; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 401; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 62; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 448, 466; W. Heyd, *Yakınoğu Ticaret Tarihi*, s. 442; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*, s. 29.
- 13 Ebu'l-Fidâ, *Takvimü'l-Büldân*, Neşr. J. T. Reinaud-Guckin de Slane, Paris, 1840, s. 118-119.
- 14 İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, s. 345; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, s. 62; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s.448; Ebu'l-Fidâ, *Takvimü'l-Büldân*, s. 118-119.
- 15 Bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 307-308.
- 16 W. Heyd, *Yakınoğu Ticaret Tarihi*, s. 442.

yola çıktılar. Bu aynı zamanda Frankların Mısır'ı ele geçirmesi için de bir fırsattı. Haleb Atabegi Nüreddîn Mahmûd, Frankların Mısır'a gitmesine engel olmak istediysede başaramadı¹⁷. Çünkü Franklar Mısır'ın kaybını bir ölüm kalım meselesi olarak gördüklerinden Esedüddîn'in Mısır'ı ele geçirmesine engel olmak zorunluluğu hissetmişlerdi. Geride ihtiyati birlikler bırakan Kudüs Kralı I. Amaury Ağustos ayı başında Mısır'a doğru yola çıktı¹⁸. Frankların Mısır'a yaklaşması üzerine Şîrkûh, Kahire önlerinden ayrılarak Bilbeys'e çekildi. Nil Nehri kıyısındaki Fakus¹⁹ denilen yerde bir araya gelen Frank ve Mısır orduları Bilbeys'te Esedüddîn ve beraberindekileri üç ay boyunca kuşatma altında tuttular²⁰. Ancak Esedüddîn burada kalabalık düşman kuvvetlerine cesaretle ve yılmadan mücadeleyi sürdürdü. Üstelik kapandığı Bilbeys Kalesi'nin surları yeterince yüksek değildi ve çamurdandı. Onu çevreleyen bir hendek de yoktu. Bu zor koşullarda bile cesaret ve metanetinden hiçbir şey kaybetmeyen Şîrkûh, gündüz savaşıyor, geceleri de dinleniyordu. Bu sırada Nüreddîn Mahmûd, Frankları Hârim'de yenerek kaleyi ele geçirmiş ve Banyas üzerine yürümüştü. Bunu haber alan Kudüs Kralı Amaury, Banyas'ın da elden çıkmaması için Şîrkûh ile anlaşmaya varıp kuşatmaya son verdi²¹. Varılan anlaşma gereği Franklar kuşatmaya son verecekler, buna karşılık Esedüddîn de elindeki toprakları Mısırlılara terk ederek Şam'a dönecekti. Şâver'den 60 bin dinâr alan Şîrkûh bu teklifi kabul etti²². Aslında Şîrkûh, Nüreddîn Mahmûd'un Franklara karşı elde ettiği zaferlerden habersizdi. Ayrıca iaşe sıkıntısı çekmekte idi.

Suriye ve Frank orduları anlaşma gereğince Mısır'ı terk edip Sînâ yarımadasını geçerlerken, yakın zamanda doğuya gelmiş bulunan bir Frank askeri ile ordusunun en gerisinde yürümekte olan Şîrkûh'un aralarında geçen konuşma İbnü'l-Esîr'in El-Kâmil Fî't-Târîh isimli eserinde aktarılmıştır. İbnü'l-Esîr, Frank'ın, Şîrkûh'a:

“Frankların sana ihanet etmesinden korkmuyor musun? Seni ve adamlarını kuşatmış durumdadılar. Hepiniz yok olursunuz.” dediğinde Şîrkûh, “Keşke böyle yapsalar da sen benzerini görmediğin şeyler göresin. O zaman kılıcıma davranırım ve bizden bir adam öldürülene kadar vallahi onlardan birçok adam öldürülür. Böylece Nüreddîn zayıflamış ve yiğitlerini yitirmiş bir halde olan Franklara karşı harekete geçerek ülkelerini ele geçirip onlardan geriye kalanları da ortadan kaldırıv. Vallahi adamlarım bana itaat etselerdi daha ilk günden karşınıza çıkardım. Ne var ki onlar bundan çekindiler”²³.

Frank, Şîrkûh'un karşısında kaskatı kesilip ona: *“Biz bu diyarın Franklarına, seni tasvirlerindeki mübalağalarına ve senden korkmalarına şaşıyorduk. Şu anda onları mazur görüyorum”* diyerek yanından ayrıldı. İbnü'l-Esîr'in aktarmış olduğu bu diyalog Şîrkûh'un cesaret ve metanetini en iyi şekilde gözler önüne sermektedir. Şîrkûh örneğinde görüldüğü üzere tarihi değiştirme liyakatine sahip kimselerin öncelikli özelliklerinin başında ileri görüşlü olmaları, teşkilatçı yapıları

17 İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, s. 345.

18 İbnü'l-Esîr, *El-Târîhü'l-Bâhir Fî'd-Devleti'l-Atabekiyye*, s. 121; İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fî't-Târîh*, C. XI, s. 244-244; M. Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Tarihi*, s. 154-155; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 308-309; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*, s. 29.

19 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 308.

20 İbnü'l-Esîr, *El-Târîhü'l-Bâhir Fî'd-Devleti'l-Atabekiyye*, s. 121; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, s. 345; İbn Vâsıl, *Müferricü'l- Kürûb fî AHBâr-i Ben-i Eyyûb*, C. I, 140; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 401; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, s. 62; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, s. 44; Aynı mlf., 2013: 29; W. Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, s. 442; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 448.

21 Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s.62; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 449.

22 İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 449.

23 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fî't-Târîh*, C. XI, s. 244-245.

ve buna ek olarak cesaret ve girişkenlikleri gelmektedir.

1.2. İkinci Mısır Seferi

Esedüddîn Şîrkûh, Bilbeys'te Haçlılarla yaptığı anlaşma (26 Ekim 1164) şartları gereği Zilhicce 559/Ekim-Kasım 1164'te Mısır'dan ayrılarak Suriye'ye dönmüştü²⁴. Ancak aradan çok uzun bir zaman geçmeden bu kez Fâtımî Halifesi el-Adîd, Şâver'in baskı ve kötülüklerinden şikâyetçi olarak Nüreddîn Mahmûd'tan yardım istedi. Birinci Mısır seferi ile bir takım gözlemlerde bulunan Şîrkûh, Mısır'ın konumu ile İslam Dünyası'nın güvenliği açısından büyük önem taşıdığını, Baharat Yolu'nun ona sağladığı iktisadî ve ticarî ehemmiyet ile Mısır'ın iç karışıklıklar nedeniyle askerî güçlerinin zayıfladığını çok iyi bildiğinden bir an önce yeni bir sefere çıkmak istiyordu²⁵. Nüreddîn Mahmûd ise buna taraftar olmamakla birlikte sonradan fikrini değiştirerek Şîrkûh'un Mısır'a gitmesine izin verdi. Mısır'a ikinci bir seferin düzenlenmesinde asıl amil Şîrkûh idi. Çünkü Şîrkûh'un azim ve kararlılığı Nüreddîn Mahmûd'u ikna için yeterliydi. Ayrıca Şîrkûh'un burada elde edeceği başarılar neticesinde Mısır'ın alınarak Şîî Fatımî Halifeliği'ne son verilecek ve Mısır ile Suriye tek çatı altında toplanarak siyasî birlik sağlanacaktı. Yine de temkinli olmak zorundaydı. Çünkü Şîrkûh'un burada yenilmesi sadece Haleb Atabegliği'ni değil İslâm Dünyası'nı da zayıf gösterebilirdi. Bunun için onu takviye birlikleri ile destekledikten sonra gitmesine izin verdi²⁶. Şîrkûh, Rebiyülahir 562/Ocak-Şubat 1167'de Dımaşk'tan hareketle ikinci Mısır Seferi'ne çıktı²⁷. Nil Nehri'ni geçerek Mısır'ın batısında Gize'de karargâh kurdu. Şîrkûh kısa sürede bu yöredeki yerleşim yerlerini hâkimiyet altına almayı başardı²⁸. Kahire'ye yaklaşan Franklara karşı Şâver'e işbirliği teklif etti. Şâver bunu kabul etmediği gibi Franklarla bir anlaşma yapmayı da ihmal etmedi. Kudüs Kralı Amaury ile yaptığı anlaşma gereği Şîrkûh Mısır'ı terk etmeden Amaury ve ordusu Mısır'dan ayrılmayacaktı. Karşılığında ise Franklara 400000 Bizans altını verilecekti. Amaury sefere çıkarken ülkesini saldırganlardan korumak için bir miktar asker bırakarak yola çıktı. Fakat Franklar daha toplanamadan Şîrkûh Mısır'a girmeyi başardı. Haçlılar geldiklerinde Esedüddîn es-Said'e çekildi²⁹. Mısır ve Haçlı askerleri de onu takip ederek El-Babeyn denilen yerde 25 Cemaziyelâhir 562/18 Nisan 1167 tarihinde Şîrkûh'a yetiştiler. Runciman, Şîrkûh'un Suriye sınırına dönmek için geri çekilmek maksadıyla nehri yeniden geçmek kararında olduğunu ve bu nedenle ordugâhını Aşmûneyn'de kurduğunu söyler³⁰. Oysaki Esedüddîn Şîrkûh'un savaştan kaçacak

24 Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, 402; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 449; İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 244-245; 1963: 122; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, 401-402; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâr-i Ben-i Eyyüb*, s. 137-141; Ebü'l-Fidâ, *Kitâbü'l-Muhtasar Fî Ahbârî'l-Beşer*, C. III, 43; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 449; Stevenson, 1968: 187-188; Şeşen, *Selâhaddîn Eyyübî ve Devlet*, s. 42-45; Holt, 1999: 48; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 308.

25 Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 30.

26 Ramazan Şeşen, Nureddîn Mahmûd'un Şîrkûh'a takviye amaçlı gönderilen birliğin iki bin kişiden oluşan seçkin bir suvari birliği olduğunu ve bu birliğin içinde Selâhaddîn Eyyübî ve dayısı Şehâbeddîn Mahmûd el-Hârîmî, Şerefeddîn Bozkuş, İzzeddîn Çavlı, Kutluk Aba İbn Behram gibi önemli kumandanların olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 30-31.

27 İbn Tağrıberdi, *En-Nücümü'z-Zahire Fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, Kahire, 1963, C. V, s. 373; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 310; M. Gül, *Ön Asya'da Bir Türk Devleti: Eyyübîler (1175-1250)*, *Türkler Ansiklopedisi*, 2002, C. V, 130-131.

28 İbnü'l-Esîr, Şîrkûh'un 50 gün kadar burada konakladığını yazmıştır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 263; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâr-i Ben-i Eyyüb*, C. I, 149; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 311.

29 Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 403.

30 Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 312.

bir kumandan olmadığı, beraberinde bulunan emîrlerle yaptığı konuşmalardan anlaşılmaktadır³¹. Mısır ve Haçlı kuvvetleri asker, silah ve teçhizat yönünden üstün olmasına rağmen savaşmağa kararlı olan Esedüddîn Şîrkûh, yine de ordusunun düşüncesini öğrenmek istedi. Neredeyse tamamı Nil Nehri'nin doğusuna çekilerek Suriye'ye dönme taraftarı idi. Çünkü büyük ihtimalle mağlup olacaklarını, bu durumda ne sığınacakları bir yer ve ne de himayelerine girecekleri kimsenin olmadığını üstelik Mısır'daki asker, halk ve köylülerin hepsinin kendilerine düşman olduğunu söylemekteydiler. Beraberindeki emîrlerden Şerefeddîn Bozkuş ve Şîrkûh'un yeğeni Salâheddîn'in ise bu seferden önemli bir mazeret olmadan dönülemeyeceğini, aksi takdirde Nûreddîn Mahmûd'un buna kızıp ellerindeki iktaları alacağını söyledi. İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil fi't-Târîh*'te Şerefeddîn Bozkuş'un Suriye'ye dönmeye meyilli askerler için Nûreddîn Mahmûd'un: “Siz Müslümanların mallarını alıp düşmanın önünden kaçıyor, Mısır gibi bir ülkeyi de kâfirlere teslim ediyorsunuz” diyeceğini hatırlattığını, Esedüddîn Şîrkûh'un da ayağa kalkarak “İşte en doğru görüş budur! Ben buna göre hareket edeceğim” dediğini aktarmıştır. Şîrkûh'un bütün olumsuzluklara rağmen gösterdiği cesaret ve kararlılık, savaşmadan çekilmeyi teklif edenlerin önemli bir kısmının tavrının değişmesine yol açtı ve savaş kararı alındı³².

Amaury idaresindeki Haçlı ve Mısır ordusu 18 Mart 1167 tarihinde Şîrkûh'un idaresindeki orduya saldırdı. Ancak Şîrkûh iki bin süvari ile kendisinden kat be kat fazla olan bu düşman ordusunu uyguladığı savaş taktiği ile perişan etti. Amaury ve Şâver'in canlarını zor bela kurtardıkları bu savaşta ölenler arasında Kaysâriye hâkimi Hugue de bulunuyordu.³³

1.2.1. İskenderiyye Hâkimiyeti

El-Babeyn Zaferi, Esedüddîn Şîrkûh'a İskenderiyye ve Yukarı Mısır hâkimiyetinin kapılarını açtı³⁴. Ancak onun Yeğeni Salâheddîn'i İskenderiyye'de nâibi olarak bırakıp es-Said (Yukarı Mısır) üzerine yürümesini fırsat bilen Mısır ve Haçlı ordusu bunu fırsat bilerek İskenderiyye'yi kuşattılar³⁵. Esedüddîn, İskenderiyye'de Nisan 1167'de kuşatılan Salâheddîn'e yardım amacıyla Yukarı Mısır'dan harekete geçince Haçlı ve Mısırlılar barış isteğinde bulundular³⁶. Anlaşmaya göre; Esedüddîn'in yolu üzerindeki şehirlerden aldıklarına ek olarak elli bin dinar vaat edildi. Haçlılar ise bu bölgede kalmayacak ve herhangi bir yerleşim yerini ellerinde bulundurmayacaklardı. İskenderiyye'yi 15 Şevval 562/4 Ağustos 1167'de Mısırlılara teslim eden Esedüddîn 18 Zilkade 562/5 Eylül 1167 tarihinde Suriye'ye döndü³⁷.

31 Abdulcelil Işık, *Zengî Atabegliği; Haleb Kolu (1146-1181)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2018, s. 102.

32 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, C. XI, s. 264; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, 403-404; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 31; Abdulcelil Işık, *Zengî Atabegliği; Haleb Kolu (1146-1181)*, s. 103.

33 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, C. XI, s. 254-265; Aynı mlf., *Târîhü'l-Bâhir Fi Devleti'l-Atabekiyye*, s. 132-133; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâr-i Ben-i Eyyüb*, s. 150; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 401; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 31-32; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 312.

34 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, C. XI, s. 265; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâr-i Ben-i Eyyüb*, C. I, s. 151.

35 Bkz. İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, C. XI, s. 265; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 313; W. Durant, *İslâm Medeniyeti*, s. 220; W. Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, s. 442; Ayşe D. Kuşçu, *Eyyübî Devlet Teşkilatı*, s. 49; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 32.

36 Bkz. İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, C. XI, s. 265; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâr-i Ben-i Eyyüb*, C. I, s. 152; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 32-33.

37 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, C. XI, s. 265; Ramazan Şeşen, 1987: 45-48; Aynı mlf., 2013: 33; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 313; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 404;

1.3. Üçüncü Mısır Seferi

Esededdîn Şîrkûh'un Suriye'ye dönmesini fırsat bilen Haçlılar, Mısırlılar ile yapmış oldukları anlaşmaya³⁸ dayanarak buradaki konumlarını güçlendirdiler. Bu ise Haçlıları, Mısır'ı ele geçirme konusunda cesaretlendirdi. Ancak Kudüs Kralı Amaury, olaya daha temkinli yaklaşıyordu. Çünkü Bizans İmparatoru'ndan istediği yardım henüz ulaşmamıştı³⁹, ayrıca böyle bir teşebbüs Fatimî Halifesi el-Âdid ile Mısır halkının ülkeyi Haleb Atabegliği'ne teslim etmelerine neden olabilirdi. Haleb Atabegi Nüreddîn Mahmûd'un, Esedüddîn Şîrkûh gibi cesur bir kumandanını burada tekrar görevlendirmesi Haçlıların yok olmalarına ve Suriye topraklarından sürülmelerine neden olabilirdi. Bütün bunlara rağmen yine de Haçlıları bu seferden alıkoyamadı⁴⁰.

Şâver, 20 Ekim 1168 tarihinde Askalan'dan harekete geçen Kudüs Kralı Amaury ve beraberindeki Frankları seferden vazgeçirmeye çalıştıysa da başaramadı. Mısır'a doğru ilerleyen Haçlı ordusu Bilbeys'i 1 Safer 564/4 Kasım 1168 tarihinde muhasara ederek aldı. Daha sonra Kahire üzerine yürüyen Haçlıların Bilbeys'te uyguladıkları vahşeti duyan halk canla başla Kahire şehrini savunmaya geçti⁴¹. Kahire halkının büyük bir sıkıntı çektiği bu kuşatma, Şâver'in Amaury'ye önerdiği büyük meblağdaki para karşılığı kaldırıldı. Aslında Haçlıların kuşatmayı kaldırmalarının asıl nedeni ise Mısır'ın Nüreddîn'e teslim edilme ihtimaliydi.

Şâver ile Haçlılar arasında görüşmeler devam ederken Şîrkûh'un Mısır topraklarına girdiği haberi geldi⁴². Şâver'in dışlayıp baskı altına aldığı Halife el-Âdid Nüreddîn'den yardım talebinde bulunmuştu⁴³. Böylece Haleb atabegi Nüreddîn Mahmûd üçüncü defa Esedüddîn Şîrkûh'u Mısır'a göndermiş oldu.

Esedüddîn'in yanında görevlendirdiği emîr ve komutanlar arasında İzzeddîn Kılıç, İzzeddîn Cordîk, Aynuddevle el-Yârûkî, Şerefeddîn Bozkuş, Kutbeddîn Yinal b. Hassan el-Menbicî ve Salâheddîn Yusuf b. Eyyûb vardı⁴⁴.

15 Rebiyülevvel 564/17 Aralık 1168'de⁴⁵ Ra'su'l-Mâ'dan hareket eden Esedüddîn Şîrkûh'un yanında on bin süvari ve elli bin piyade vardı. Mısır'a yaklaştığında⁴⁶ Haçlılar onu engellemek iste-

Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 65. Steven Runciman, konuyla ilgili olarak anlaşmaya göre Franklar ile Suriyelilerin aynı zamanda Mısır'ı terk edecekleri ve İskenderiyye ile diğer yerlerde Suriyeliler ile birlikte hareket eden yerli halkın Şâver tarafından cezalandırılmayacağını aktarmaktadır. Bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 313.

38 Haçlılar ile Mısırlılar arasında yapılan anlaşma gereği Kahire'de bir Haçlı temsilcisi bulunacak, Nüreddîn'in yapacağı bir saldırı ihtimali ile şehrin kapıları Haçlı süvarilerinin elinde kalacak ve Mısır'ın gelirlerinden her yıl için yüz bin dinarı Haçlılara verilecekti. Bkz. Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 404-405; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 65.

39 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 317.

40 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 272; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 407.

41 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 273; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 408; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 67; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*, s. 34.

42 Ebü'l-Fidâ, *Kitâbü'l-Muhtasar Fî Ahbâri'l-Beşer*, C. III, s. 45; İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 273, 274; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 408; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 67; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 318.

43 Bkz. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 319.

44 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 274, 275; İbn Tağrıberdi, 1963: 381.

45 Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyûbî*, s. 35.

46 Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 67.

dilirse de başarılı olamadılar. Böylece amaçlarına ulaşmadan memleketlerine döndüler⁴⁷.

Esedüddîn Şîrkûh, 8 Ocak 1169'da Kahire'ye girdi⁴⁸. Halife el-Âdid li-Dinillâh tarafından kendisine hil'at giydirildi⁴⁹.

Şâver ise Esededdîn'in yanındaki askerlerin çokluğundan⁵⁰ dolayı onun Kahire'ye girişine engel olamadı. Daha önce Haleb Atabegliği'ne vadettikleri konusunda onları oyaladı⁵¹. Kurduğu plana göre bir ziyafet münasebetiyle Esededdîn ve beraberindeki emîrleri tutuklatarak onlara ait orduyu hizmetine alıp bunlarla Haçlıları uzaklaştıracaktı. Fakat Şâver'in oğlu el-Kâmil'in müdahalesi ile bu plan sonuçsuz kaldı⁵². Şîrkûh'un 18 Ocak 1169 tarihinde fâkih el-Şâfiî'nin mezarını ziyareti sırasında Şâver de ona refakat etti. Salâheddîn Yusuf, İzzeddîn Cordîk ve diğer emîrler, Şâver'in kötü niyetli olduğunu ve onları oyaladığını bildiklerinden, Şîrkûh'a refakat etmek üzere yola çıkan Şâver'i yakalayarak 17 Rebiyülahir 564/18 Ocak 1169'da öldürdüler⁵³. Baş kesilip el-Âdid'e gönderildi. Şîrkûh'a Halife el-Âdid tarafından vezirlik hil'ati giydirildi ve kendisine el-Melikü'l-Mansur Emirü'l-Cüyûş lakabı verildi. Şîrkûh, Mısır'da hem Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmûd'un nâibi hem de Mısır Fatimî Halifesi'nin veziri olarak görev yaptı⁵⁴.

Mısır'ın Şîrkûh tarafından alınarak Haleb Atabegliği'ne bağlanması, beraberinde bir takım önemli kazanımlar getirdi. Bunlardan birisi Mısır Fatimîleri aracılığıyla İslâm Dünyası'nda Şiî-Sünnî çatışmaları körüklemek isteyen Haçlıların planlarının bozulmasıydı. Şîrkûh'un ölümünden sonra yerine geçen yeğeni Salâheddîn Eyyübî'nin Fatimî Halifeleri adına okunan hutbeyi sonlandırarak, Abbasî Halifeleri adına okutması ise İslâm Dünyası'ndaki bu ikiliğin ortadan kaldırılmasına büyük katkı sağladı. Mısır'ın alınmasının beraberinde getirdiği bir diğer kazanım ise hem Baharat Yolu'nun denetim altına alınmış olması hem de Mısır'ın sahip olduğu donanma sayesinde ticarî ve askerî bir gücün elde edilmiş olması⁵⁵.

2. Şîrkûh'un Ölümü

Tarihteki çeşitli kahramanlar gibi boylu poslu olmayan Şîrkûh'un en önemli özelliklerinin başında sahip olduğu cesaret, takip ettiği strateji ve birlikleri tarafından çok fazla miktarda sevilmesi gelirdi. Bunlar onu eşsiz bir kumandan yapan özelliklerdi⁵⁶.

Esedüddîn Şîrkûh, yaklaşık iki ay Fâtimî halifesine vezirlik yaptıktan ve Mısır'daki rakiple-

47 Bkz. W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, s. 442-445.

48 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 275-276; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 319.

49 Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 67; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 35-36.

50 Zehebî, bu konuda 10 bin süvari ve 50 bin piyadeden bahsetmiştir. Bkz. Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 67.

51 Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 67.

52 Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 408.

53 İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târih-i Haleb*, Neşir ve tahkik: Sami el-Dehhân, Dımaşk, 1951, C. I, s. 691; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 466; J. Sauvaget, *İslâm Dünyası Kısa Kronolojisi*, s. 44; M. Paine, *Crusades (Haçlı Seferleri)*, Türkçe Çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011, s. 55.

54 Ebü'l-Fidâ, *Kitâbü'l-Muhtasar Fi Ahbâri'l-Beşer*, C. III, s. 45-46; İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. XI, s. 275-276; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 67; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 319; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 36.

55 Abdulcelil Işık, *Zengî Atabegliği; Haleb Kolu (1146-1181)*, s. 109.

56 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 320; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 36.

rini ortadan kaldırdıktan sonra 22 Cemaziyülahir 564/23 Mart 1169 tarihinde öldü⁵⁷.

Esedüddîn Şîrkûh öldüğünde vezirlik hilati el-Âdid tarafından Esedüddîn Şîrkûh'un kardeşi Necmeddîn Eyyüb'un oğlu Salâheddîn'e giydirildi⁵⁸.

Sonuç

Fatimî Halifesinin otoritesinin sarsılmasıyla birlikte Mısır'da yönetim vezir ve komutanların eliyle icra edilmiştir. Bundan dolayı Mısır'da vezaret makamı için kıyasıya bir rekabet ortaya çıkmıştır. Bu rekabeti kaybeden vezirlerden Şâver, makamına iade edilmesi adına Haleb Zengî Atabegi Nüreddîn Mahmûd'tan yardım istemek amacıyla Dımaşk'a gelmiştir. Nüreddîn Mahmûd'un temkinli yaklaştığı bu mesele Esedüddîn Şîrkûh'un görevlendirilmesiyle neticelenmiştir. Bu kararın verilmesinde Esedüddîn Şîrkûh'un cesaret ve tecrübesiyle Mısır'a gönderilecek en uygun kişi olması büyük rol oynamıştır. Esedüddîn, Mısır'a gerçekleşen üç sefere kumandanlık etmiştir. Bu seferlerle Şâver'in rakiplerini ortadan kaldırıp onu makamına oturtmuş, ancak bu kez kendisine ihanet eden Şâver'in idaresindeki Mısır ve Haçlı ordularıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Verdiği sözleri unutup Haçlılarla anlaşan Şâver, Şîrkûh'un yeğeni Salâheddîn Eyyübî tarafından ortadan kaldırılmış ve onun yerine Esedüddîn'e, Fatimî Halifesi el-Âdid tarafından hil'ât giydirilerek vezaret makamına getirilmiştir. Esedüddîn Şîrkûh'un vezaret görevi iki ay kadar sürmüştür. Bütün olumsuzluklara rağmen az sayıdaki süvari kuvveti ile Mısır'da büyük başarılarla imza atmıştır. Ancak onun başarısının asıl kaynak ve dayanağını cesareti, tecrübesi, metaneti ve sahip olduğu maneviyat ile ileri görüşlülüğünde aramak gerekir.

Kaynakça

Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*. C. II, Trkç. Çev. Ö.R. Doğrul.: TTK Yayınları, Ankara, 1987.

Barber, M., *Tapınak Şövalyelerinin Tarihi (Yeni Şövalyelik)*, Türkçe Çev. Berna Ülner, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2003.

Bündârî, *Zübdetü'l-Nusra ve Nühbetü'l-Usra*. Türkçe trc., Kıvameddîn Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, TTK, İstanbul, 1943.

Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, II (1118-1146)*. TTK, Ankara, 1987.

Durant, W., *İslam Medeniyeti*. Terc. Orhan Bahaeddin, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık.

57 İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Târîh*, C. XI, s. 277; İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, s. 148-149; P. K. Hitti, *Syria: A Short History*, s. 183; M. Gül, *Ön Asya'da Bir Türk Devleti: Eyyübîler*, C. V, 129-130; Ramazan Şeşen, "Eyyübîler", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002: V, 102; Ayşe D. Kuşçu, *Eyyübî Devlet Teşkilatı*, s. 39-40; Ebü'l-Fidâ, *Kitâbü'l-Muhtasar Fî Ahbâri'l-Beşer*, C. III, s. 46-48; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XII, s. 467; Makrîzî, *Êl-Sülûk Li Ma'rifeti Devleti'l-Mülûk*, Tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, C. I, s. 149-150; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 68; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Eyyübî ve Devlet*, s. 48-51; Aynı mlf., *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 36; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, s. 320; Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, s. 20; Durant, *İslâm Medeniyeti*, s. 219; Abu'l-Farac, 1987: II, 408; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 68; Umberto Eco, *Ortaçağ (Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s. 194.

58 Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, s. 68; Makrîzî, *El-Sülûk Li Ma'rifeti Devleti'l-Mülûk*, C. I, s. 148, 150; W. Durant, *İslâm Medeniyeti*, s. 219-220; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, s. 36-37; J. Sauvaget, *İslâm Dünyası Kısa Kronolojisi*, s. 44; P. K. Hitti, *Syria*, s. 183; M. Gül, *Ön Asya'da Bir Türk Devleti: Eyyübîler*, C. V, s. 131.

Ebü'l-Fidâ, *Kitâbü'l-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*. Matbaati'l-Hüseyniyye. C. III, Mısır, H.1325.

Ebu'l-Fidâ, *Takvimü'l-Büldân*, Neşr. J. T. Reinaud-Guckin de Slane, Paris, 1840.

Eco, Umberto, *Ortaçağ (Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014.

Gül, M., Ön Asya'da Bir Türk Devleti: Eyyûbîler (1175-1250), *Türkler Ansiklopedisi*, 2002, C. V, 130-131.

Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Trkç. Trc. Enver Ziya Karal, 2. Baskı, TTK, Ankara, 2000.

Hitti, P.K., *Syria: A Short History*, Newyork: The Macmillan Company, 1959.

Işık, Abdulcelil, *Zengî Atabegliği; Haleb Kolu (1146-1181)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2018.

İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, Dirâset ve Tahkik: Muhibüddîn, Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Ömeroy, Dârü'l-Fikr, C. LVII, Dımaşk, 1997.

İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, C. VII, Tahkik: İhsan Abbas, Dâr-ı Sadr, Beyrut, 1968-1972.

İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslâm Tarihi)*, C. XII, Türkçe Çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 1995.

İbn Tağrıberdi, *En-Nücümü'z-Zahire Fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, C. V, Kahire, 1963.

İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâr-i Ben-i Eyyûb (I-III. Ciltlerin tahkiki: Cemâleddîn eş-Şeyyâl)*, Kahire, 1953-1960 ve (IV ve V. Ciltlerin tahkiki: Hasaneyn Muhammed er-Rabie), Kahire, 1972-1977.

İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîh-i Haleb*. Haşiye: Halil el-Mansûr, I. Baskı, Dar el-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, 1996.

İbnü'l-Esîr, *El-Târîhü'l-Bâhir fî Devleti'l-Atâbekiyye Bi'l-Mavsîl*, Nşr. Abdulkadir Ahmet Tilimat, Kahire, 1963.

İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fî't-Târîh, İslâm Târîhi*, Çev., Abdulkerim Özaydın, İstanbul, 1991.

İbnü'l-Kalânîsî, *Bizeyli Târîhi Dımaşk*. Yay. H.F. Amedroz, Leiden, 1908.

Kuşçu, Ayşe D., *Eyyûbî Devlet Teşkilatı*, TTK, Ankara, 2013.

Lapidüs, I. M., *İslâm Topluları Tarihi I*, Türkçe Çev. Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Makrîzî, *El-Sülûk Li Ma'rifeti Devleti'l-Mülûk*, Tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, C. I, Beyrut, 1997.

Nicolle, D., *The Third Crusade 1191, Richard the Lionheart, Saladin and the Struggle for Jerusalem*, Midland House: Osprey Publishing, 2006.

Paine, M., *Crusades (Haçlı Seferleri)*, Türkçe Çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.

Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, Çev. Fikret İşıltan, TTK, 3. Baskı, Ankara, 2008.

Sauvaget, J., İslâm Dünyası Kısa Kronolojisi, Türkçe Çev. ve Genişletme: Suut Kemal Yetkin–Faik Reşit Unat, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1963.

Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086 Sonuna Kadar)*. TTK Yayınları, Ankara, 2014.

Şeşen, Ramazan, *Selâhaddîn Devrinde Eyyübîler Devleti (H. 569-589/1174-1193)*, İstanbul Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1983.

Şeşen, Ramazan, *Selâhaddîn Eyyübî ve Devlet*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1987.

Şeşen, Ramazan, “Eyyübîler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. V, Ankara, 2002.

Şeşen, Ramazan, *Kudüs Fatihî Selâhaddîn Eyyübî*, C. I, Yeditepe Yayınevi, I. Baskı, İstanbul, 2013.

Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*. C. II, Thk. Hasan İsmâil Merve, Dar-ı Sadr, Beyrut, 1999.

Zeydan, C., *Târihu't-Temeddüni'l-İslâmî (İslâm Uygarlıkları Tarihi)*, C. I, Notlarla Günümüz Türkçesine Çev: Nejdet Gök, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.